Írta: Benedek Csaba
2012. szeptember 27. csütörtök, 00:00 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:51

Szeptember 27. Kozma és Damján napja

Kozma és Damján a keleti és nyugati egyházban egyaránt tisztelt, vértanú-testvérpár (†303). Legendájuk szerint arab származású ikrek, akik Szíriában orvostudományt tanultak, Égében (Kilikia) telepedtek meg, s a város apostolai lettek. Az emberek szeretetét azzal nyerték meg, hogy soha nem fogadtak el semmi pénzt sem a gyógyításért, sem a gyógyszerekért. Nagyon sokan tértek meg jóságuk és prédikálásuk hatására. A Diocletianus-féle üldözés idején Lysias prefektus halálra ítélte a testvérpárt, mivel hitük megtagadására nem tudták rávenni őket. Különféle módokon próbálták megölni mindkettőjüket: először megkötözve a tengerbe vetették, de a kötelékek a vízben kioldódtak, és ők kiúsztak a partra. Ezután máglyát gyújtottak alájuk, de a lángok nem érték őket. Akkor oszlophoz kötötték őket és nyíllal lőttek rájuk, de a nyílvesszők nem találtak soha célba. Végül karddal oltották ki az életüket, a hagyomány szerint Küroszban (Szíria). Justinianus császár csodálatos gyógyulását nekik köszönte, s hálából Konstantinápolyban bazilikát épített, s tiszteletüket elterjesztette. A borbélyok, cukrászok, fogorvosok, fűszerkereskedők, gyógyszerészek, kötszerkészítők, műárusok, orvosok, szülésznők, viaszöntők, zsibárusok védőszentjei.

Tiszteletük először vértanúságuk helyén, Cirus városában, majd Justinianus császár hatására, aki súlyos betegségéből való gyógyulását a szent orvosoknak köszönhette, a birodalom egész keleti felében elterjedt. Első római templomukat IV. Félix pápa (525--530) építtette a Fórumon. Ünnepük a 7. században került a liturgikus könyvekbe, valószínűleg e bazilika fölszentelésének napjára, szeptember 27-re. Páli Szent Vince ünnepe miatt 1969-ben egy nappal korábbra, szeptember 26-ra helyezték át. A római kánonban velük zárult a fölsorolt szentek sora.

Legendájukat az Érdy-kódex adja elő.

Orvosi pályára készültek. Oly nagy malaszttal szereté őket Szentlélek Úristen, hogy mindent ingyen megvigyáznak vala. Nemcsak embereket, de még oktalan barmokat es. Mikoron egy szegény asszonyállat, kinek Palladiavala neve, minden jószágát orvosokra költötte volna, és semmit nem használt volna, végre méne ez szentökhöz, és teljességgel megvigaszék. Azon való örültében ada néminemű ajándékot szent Damjánnak, és mikoron semmiképpen el nem akará venni, az asszonyállat megesküdék, hogy egyebet nem tenne benne. Es neki engede úgy, hogy nem az ajándéknak kívánságáért venné el, de az asszonyállatnak ajojtatosságáért, és hogy Istennek szent nevét hiába ne venné. De mikoron szent Kozma azt hallotta volna, ottan megparancsolá, hogy holtok után az ő testét atyja fiának testével együtt ne temetnék. Azon másod éjjel Krisztus Jézus szent Kozmának megjelenék, és ő atyja fiát megmenté, hogy nem vétközött volna.

A két testvér a császári helytartónak megtagadja a bálványimádást, ezért minden módon megkínoztatja őket, majd pedig megöleti. A hívek csak arra emlékeznek, hogy Kozma meghagyta: ne temessék egy sírba őket. Azonnal egy nagy bihal odajöve és emberi szózattal mondá, hogy egy koporsóban temetnék az szentöket.

Ha mind megemléköznénk – végzi a kódex jámbor írója – *mennyé nyomorultak, fogságban valók, halálos sebesek ez nemes drágalátus szentökben remélvén, bízván, vígasztanak meg és Úristennek irgalmasságát érdemlették és érdemlik. Csak az kegyelmes Úristen tudja számát jelesen, kik holtig őnekik kiváltképpen szolgálnak jó hittel, szeretettel és reménységgel, nyilván bízhatnak, hogy erekké el nem vesznek.*

Ferrari Zsigmond a magyar dominikánusok középkori viselt dolgairól szóló könyvében (1637) elmondja, hogy egy jámbor magyar házaspárnak meghalt, égbe szállott a kisfia. A szomorú szülők Kozmához és Damjánhoz könyörögtek, akiket böjtökkel, imádsággal, alamizsnával már azelőtt is mindig tiszteltek. Kérték a két szentet, járjanak közbe, hogy gyermeküket az Úr feltámassza. Isten a döntést Szent Domonkosra bízta, aki a két kiváló közbenjáró kérését szintén pártfogásába vette. Erre Isten angyalai a halott lelkét visszahozták testébe, mire a gyermek életre is kelt. A mennyország Királynéját azonban már nem tudta feledni, szerzetes lett belőle.

Kozma és Damján tisztelete eleinte a keleti egyházban, Konstantinápolyban virágzott, majd Rómában is kibontakozott. A SS. Cosma e Damiano egyike a legszebb római ókeresztény templomoknak. Legendájukból érthető, hogy az orvosok, patikusok, borbélyok (felcserek), betegek tisztelték patrónusul őket: éspedig Kozmát inkább az orvosok, Damjánt pedig a

patikusok. Kultuszuk Szicíliában máig eleven.

A magyar kereszténység nyilván a bizánci egyház és császárság közvetítésével ismerkedett meg e szent orvosokkal. Tudjuk, hogy Dukas Mihály I. Géza királyunknak koronát ajándékozott. Ez a szent korona alsórésze (corona Graeca), amelyet zománclapok borítanak. Más keleti szentek mellett Kozma és Damján mellképét is látjuk közöttük. A két szent Moravcsik Gyula megállapítása szerint „az önzetlen égi tudomány képviselőjeként szerepel a koronán”, miután pénz elfogadása nélkül gyógyítottak. Ennél nyilvánvalóan többről is szó van: a megkoronázott magyar király egészségét ajánlják Kozma és Damján mennyei gondjaiba.

Középkori misenaptárainkban nem egyenletesen fordulnak elő, azonban helyneveink, régi szakrális művészetünk és templomdedikációink mutatják, hogy hazánkban is eleinte bencés, majd németföldi hatásra mindig bensőségesen tisztelték őket. A hívek máig könyörögnek hozzájuk a mindenszentek litániájában. Ők voltak a régi budai egyetem patrónusai. Ünnepüket az egyetemi templomban az orvosi kar minden esztendőben misével ülte meg. Számos, régi borbélycéh szintén védőszentül tisztelte őket. Így, régi hagyomány nyomán egészen a legújabb időkig a szegedi borbélyok.

Szkhárosi Horvát András gúnyolódva emlegeti őket: *Kozma, Szent Demjén betegséghez látó.*

Nevüket néhány jellegzetes helynevűnk őrzi: Csíkkozmás, Szászdányán, (Daia, Trnavamicar 1361), a baranyai Szentdomján, az elenyészett bihari Szentkozmadömjén (1373) és a hevesi Szentkozmadomján (1480), továbbá a nép ajkán kissé átformálódott göcseji Szentkozmadombja, régebbi nevén Őrkozmadombja, Mellettük családnevek is utalnak hajdani népszerűségükre: Kozma, Kuzma, Koznás (?), Damján, Domján, Domány, Demján, Demjén, Dömjén, Dimjén, Demény, Dimény, esetleg Doma, Deme.

Oltalmuk alatt állott Ludány, egykori nevén Apátúrludány hajdani bencés apátsága, Garamszentbenedek egyik kápolnája (1394), és a kaposfői bencés apátsághoz tartozó Pát temploma (1254). IV. Béla idejében Szent Vilmos remetéinek volt Komár (ma Komárváros) határában Kozma és Damján tiszteletére szentelt perjelségük.

Kozma és Damján középkori tisztességét a kassai Székesegyház Szent Mihály-freskóján feltűnő ábrázolásuk, továbbá zalaszántói falképük, Bártfa városában három szárnyasoltár

(1460, 1489, 1522), Kassa (1470), Márkfalva (JezernicaMarkovice, 1517), az erdélyi Szászbogács (Bagaciu, 1518) táblaképe, Szepeshely (SpišskéPohradie) két képből álló, XVI. század elejéről származó ciklustöredéke, a lőcsei Jakab-templom orgonakarzatának Kozmát ábrázoló alabástromszobra (1510 körül), továbbá Gyulafehérvár (1442), Győr (1539), Nagyvárad oltármestersége hirdeti. Ott látjuk még őket a kassai székesegyház Mettertia-oltárán (1516), Czottmann Bertalan kassai fogadalmi képén: Kozma kezében urinale, Damján jobbján pedig hengeralakú födeles szelence, baljában a jellegzetes kenőkanál.

Nyilván fogadalomból állították Káld barokk mellékoltárát, idősebb Dorffmeister István képével.

Kozma és Damján szárnyasoltárokon feltűnő gótikus faszobrai: Berki (Rokycany, 1510), Malompatak (Mlynica, 1515), Osztrópatak (Ostrovany, 1470), Szekcsőalja (Siba, 1400).

Barokk képük régi patikából került a soproni múzeumba. A kőszegi jezsuita patikában is volt képmásuk.

A két szent orvosnak máig számos, javarészt még középkori eredetű patrociniumával találkozunk. Világos, hogy mindezeket a dedikációkat oltalomkérő célzattal ajánlották föl, hogy a két szent közbenjárásával a közösséget majd megoltalmazza minden bajtól, betegségtől, járványtól.

Bihar helység néphagyománya szerint valamikor magyarok és székelyek csatáztak egymással. A megszorult magyarokat Kozma segítette győzelemre. Ezért templomot építettek a tiszteletére. Jakó Zsigmond helyesen utal rá, hogy a történet a Dubnici krónika Szent Lászlóról szóló elbeszélésének változata.

Bandinus Márk idejében (1647) Moldvában a katolikus magyar Sztanfalva közelében állott egy fakápolna, ismereteink szerint az egyetlen Kozma és Damján pártfogása alatt virágzó, hajdani katolikus magyar búcsújáróhely.

A püspök elmondja, hogy éjszakának idején csodálatos fényű fáklyás körmenetek tűntek föl

körülötte, énekszót is hallottak. Pünkösd ünnepére Moldvából és Erdélyből betegségben sínylődő búcsúsok szokták fölkeresni, meg is gyógyultak. Voltak olyanok, akik csak fogadalmat tettek a zarándoklatra, máris jobban érezték magukat. Egyik alkalommal (1637) a kápolna a búcsúsok szemeláttára forogni kezdett. Vakok nyerték vissza látásukat, a bénák pedig lábraállottak Kozma és Damján közbenjárására.

Egy stanesti magyar ember felesége a végét járta, mire ő, Klára Mihály fogadalmat tett: ha Jézus, az élet és halál ura Kozma és Damján közbenjárására felesége életét és egészségét visszaadja, a nem régen lerombolt kápolnát újjáépíti. Az asszony mindjárt magához tért és napkeltekor ő is fölkelt ágyából. Az ember „kezdetleges művészettel ugyan" – a kápolnát fölépítette.

1647 pünkösdjén öt labarum alatt szintén nagyszámú nép gyűlt össze, amely magyarul énekelt a Szentlélek eljöveteléről, Mária örömeiről, az apostolokról, továbbá Magyarország védőszentjeiről.

Voltak a búcsún román görögkeletiek is, akik betegségükben szintén élvezték Kozma és Damján közbenjárását, azonban mintegy megirigyelve a katolikusoktól kápolnájuk védőszentjeinek oltalmát *„a hegy lábánál gondosan összeállított fatemplomot építettek. Az ajtót a csodás hely felé állították, hogy a szentek szokják meg a szembenlévő ajtón át az ő kápolnájukba való járást, és a magyarokét megúnva, azt elhagyják, az ő szent helyükre jöjjenek át. E célból égő gyertyákat is tesznek az ő ajtószárnyukhoz, sőt templomon kívül is, hogy a mennyei szellemek onnan elidegenedjenek (és hozzájuk jöjjenek). A szakadár indulat mindannyiszor lerombolja a templomot, valahányszor a katolikus buzgóság helyreállítja."* Bandinus püspök annyira megindult a látottakon, hogy maga is Kozma és Damján oltalmába ajánlotta magát.

Egy régi körmendi ráolvasás: 1751. *Jesus nevében megh mosom ezen testet. Nem azért hogy szép legyen, hanem hogy a rossz nyavalya a testébül kiköltözzék, az Isten, szent Kozma és Damján nevében.*

Irodalom:

Bálint Sándor ÜNNEPI KALENDÁRIUM II. Szent István Társulat, Budapest, 1977. 301-305.

http://lexikon.katolikus.hu/K/Kozma%20%C3%A9s%20Damj%C3%A1n.html

http://www.katolikus.hu/szentek/0926.html

http://mek.niif.hu/04600/04626/html/legenda0089.html

http://www.plebania.net/dolgozoszoba/?op=szentkeres&nev=148